

การปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในประเทศไทย¹

พิสิษฐ์ นาสี²

Received: September 23, 2019

Revised: November 29, 2019

Accepted: December 16, 2019

บทคัดย่อ

ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้อพยพย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในประเทศไทย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น งานศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าพวกเขาได้สร้างตัวตนใหม่ผ่านการศึกษา และการใช้ชีวิตในประเทศไทย และกลายเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพันทาง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา จากการศึกษาและใช้ชีวิตในประเทศไทย ผ่านแนวคิดลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ซึ่งได้รับการอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งจะให้เห็นความสลับซับซ้อนของการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ภายใต้บริบทของการเป็นคนชายขอบของสังคมไทย บทความนี้เป็นการค้นคว้าเบื้องต้น โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพอันประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร ร่วมกับการลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2561-2562

คำสำคัญ การปรับตัว, ทายาทรุ่นที่ 2 ชาวไทใหญ่, ลูกผสมทางวัฒนธรรม

---

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรณี ไพศาลพานิชย์กุล รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิในโครงการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยรุ่นใหม่ผ่าน Multi-Mentoring System (MMS 8 สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรม) ของ สกว. (หรือ สกสว. ในปัจจุบัน) ได้แก่ อาจารย์ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร, ศาสตราจารย์ ดร.อัมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ ธรรมบุตร, รองศาสตราจารย์ ดร.ชูลีพร วิรุณหะ, อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ และรองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวาณิช

บทความนี้นำเสนอครั้งแรกในงานประชุมวิชาการ โครงการเจียระไนเพชรเพื่อพัฒนาศักยภาพและทักษะนักวิจัยรุ่นใหม่ผ่านระบบ Multi-Mentoring System (MMS 8 สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรม) เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2562 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในชื่อ “การปรับตัวของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาผ่านระบบการศึกษาในประเทศไทย”

² อาจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200
อีเมล: pisith.nasee@cmu.ac.th

Adaptation of the Second Generation of Shan Migrants from Myanmar through Cultural Hybridity in Thailand

Pisith Nasee³

Abstract

The number of the second generation of Shan migrants in Thailand has steadily increased. Previous studies have shown that they have formed a new identity through education and living in Thailand, and become cultural hybrids. This paper aims to investigate the adaptation of the second generation of Shan migrants from Myanmar through education and living in Thailand. The study employs a concept of cultural hybridity which is interpreted as a dynamic process to shed light upon the complexity of adaptation of the second generation of Shan migrants under the context of marginal people in Thai society. This paper is a preliminary analysis using a qualitative approach. Data were collected through document research, fieldwork, and in-depth interviews with the second generation of Shan migrants in Chiang Mai between 2018 and 2019.

Keywords Adaptation, The Second Generation of Shan Migrants, Cultural Hybridity

---

³ Lecturer, Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200.
E-mail: pisith.nasee@cmu.ac.th

1. บทนำ

ทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างมาก เมื่อดูจากผลงานวิจัยและบทความวิชาการในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เช่น งานของ บุปผา อนันต์สุชาติกุล (2554), ขวัญชีวิตัน บัวแดง และคณะ (2549), ขวัญชีวิตัน บัวแดง (2554ก, 2554ข), นางเยาว์ เนาวรัตน์, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และเชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2555), ชรินทร์ มั่งคั่ง และคณะ (2558), อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง (2557), อัมพร จิรัฐติกร (2558), สมคิด แสงจันทร์ (2560) ในประเด็นด้านการศึกษา (Education) ก่อนหน้านี้ งานศึกษามีจุดเน้นเรื่องการผลักดันให้ทายาทแรงงานข้ามชาติได้สิทธิ์ทางการศึกษาที่เท่าเทียม จากนั้นจึงหันมามองการพัฒนา รูปแบบและการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม รวมถึงปัญหาในการปรับตัวด้านต่างๆ ในโรงเรียนไทย ส่วนหนึ่งถือเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากการเกิดกลไก ภาครัฐในปี พ.ศ. 2548 (มติคณะรัฐมนตรี 2548) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทาง ทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐได้ นั่นหมายความว่า ทายาทของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติสามารถเข้าถึงการศึกษาได้เหมือนกับเด็กไทยทั่วไป โดยรัฐจะ จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษา หลังจากปี พ.ศ. 2548 จำนวนของนักเรียนผู้เป็นทายาทผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐจึงเพิ่มสูงขึ้น ในกรณีของ ทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมามีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่และ แม่ฮ่องสอน (ขวัญชีวิตัน บัวแดง, 2554ก, น. ข-11; บุปผา อนันต์สุชาติกุล, 2554) นอกจากนี้ รัฐไทยยังมีช่องทางในการศึกษาที่หลากหลายทั้งโรงเรียนเอกชน ศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) และการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย (กศน.) ดังนั้น เราจึงเห็นว่าทายาทแรงงานข้ามชาติมีช่องทางที่ค่อนข้าง หลากหลายในการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ ซึ่งจะมีส่วนในการสร้างตัวตน รวมถึงจินตนาการ และความปรารถนาในการใช้ชีวิตภายใต้ข้อจำกัดในสังคมไทย

งานศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่าทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา ใช้ชีวิตแบบเชิงซ้อนอยู่ในสองวัฒนธรรมพร้อมๆ กัน เรียกอีกอย่างว่าอัตลักษณ์แบบลูกผสม ทางวัฒนธรรมหรือคนพินทาง และสร้างปัญหาในการปรับตัวและการกำหนดอัตลักษณ์ ของตนเองอยู่ไม่น้อย (บุปผา อนันต์สุชาติกุล, 2554; ขวัญชีวิตัน บัวแดง และคณะ, 2549; ขวัญชีวิตัน บัวแดง, 2554ก, 2554ข; นางเยาว์ เนาวรัตน์ และคณะ, 2555; อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง, 2557; Jirattikom, 2007) แต่กระนั้นพวกเขาเหล่านี้เกิดและ/หรือเติบโต มาในสังคมไทย ทั้งยังเข้ารับการศึกษาระบบของไทย จนปัจจุบันมีผู้จบการศึกษาในระดับที่ สูงขึ้นในแขนงต่างๆ มากขึ้น ข้อเสนอหนึ่งที่น่าสนใจคือ รัฐบาลไทยควรทบทวนกฎหมายเรื่อง

อาชีพและลักษณะการทำงานที่สอดคล้องกับศักยภาพของแรงงานที่เริ่มจบการศึกษาในระดับสูงในแขนงต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองไปเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมไทยต่อไป (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก, 2554ข; สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2554) ในขณะที่รัฐและสังคมไทยยังมองพวกเขาด้วยความระแวงสงสัย และพยายามกีดกันออกจากความเป็นพลเมืองไทย (Citizenship) ที่ได้ผูกติดไว้กับความคิดเรื่องชนชาติ (National) และสัญชาติ (Nationality)⁴ อย่างเหนียวแน่น (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2554) ดังนั้น ข้อเสนอแนะนี้จึงยังไม่มีผลกระทบในเชิงนโยบายจวบจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของสมคิด แสงจันทร์ (2560) เสนอว่าเราควรมองทายาทกลุ่มนี้ด้วยแนวคิดที่กว้างขวางขึ้น นั่นคือการก้าวข้ามมุมมองการเป็นเพียงแรงงานข้ามชาติสู่การเป็นมนุษย์ที่มีแรงปรารถนา และเต็มไปด้วยศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองอยู่เสมอ พวกเขาควรมีวิธีการต่อรอง สร้างความหมายใหม่ สร้างอัตลักษณ์ใหม่ และสร้างโอกาสใหม่ให้กับตัวเองและกลุ่มของตนอย่างสิ้นไหล ทั้งไม่ยอมจำนนอยู่ในสถานะที่ต้องจำยอมตามภาพลักษณ์ที่สังคมไทยสร้างให้ไม่ว่าจะเป็นแรงงานไร้ตัวตน แก๊งอันธพาล (ชาวมูโร) สาวขายบริการทางเพศ

งานศึกษาข้างต้น (รวมถึงงานศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย) มีคุณูปการในการสร้างความเข้าใจที่มากขึ้นต่อชีวิตทางสังคมของทายาทรุ่นที่ 2 ชาวไทใหญ่ผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา ซึ่งเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับข้อจำกัดทางกฎหมายและทัศนคติเชิงลบของสังคมไทย งานศึกษาเหล่านี้ยังช่วยกระตุ้นให้รัฐไทยหันกลับมาทบทวนนโยบายเพื่อให้มีความอ่อนปรนและยืดหยุ่นมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2549) อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้จัดวางกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ในบริบทการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพินทาง (Cultural Hybridity) (Bhabha, 1994) ซึ่งเป็นกระบวนการในการคิดสร้างตัวตนแบบใหม่ๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง ในฐานะผู้กระทำการ (Agency) ภายใต้ความกดดันบีบคั้นของการเป็นคนชายขอบและไร้ความแน่นอนในสถานะทางกฎหมาย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของการปรับตัวของพวกเขา นอกจากนี้ ยังมีลักษณะเฉพาะเจาะจงขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ของแต่ละบุคคล มากกว่าจะถูกอธิบายด้วยแนวคิดลูกผสมทางวัฒนธรรมแบบกว้างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ที่ได้เข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นและพร้อมสำหรับการเป็นแรงงานทักษะสูง

เมื่อพูดถึงสถานการณ์ในภาคเหนือ เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าจังหวัดเชียงใหม่คือเป้าหมายหลักของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา เนื่องจากเป็นศูนย์กลางใน

⁴ สัญชาติคือเครื่องมือสำคัญที่รัฐไทยใช้เพื่อรับรองการเป็นคนชาติ (National) และเพื่อให้สิทธิพลเมืองฉบับเต็ม (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2554, น. 11)

หลายๆ ด้านของภาคเหนือ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ ไปโดยปริยาย (สมคิด แสงจันทร์, 2560) นอกจากนี้ เชียงใหม่ยังเป็นที่ตั้งขององค์กร NGOs ที่ขับเคลื่อนประเด็นแรงงานข้ามชาติอยู่อีกเป็นจำนวนมาก⁵ ในช่วงเวลาที่ผู้เขียนได้พบปะและร่วมทำกิจกรรมหลากหลายประเด็นกับชาวไทยใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556⁶ ซึ่งส่วนใหญ่คือทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา พบว่าบางส่วนเป็นนักเรียนใน กศน. ซึ่งเป็นทางเลือกทางการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทการเป็นแรงงานรับจ้างรวมถึงการมีอายุที่เกินเกณฑ์ หลายคนมุ่งหวังที่จะเข้าสู่สถาบันในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาต่อไป ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากผู้เขียนได้เคยศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงได้มีโอกาสพบปะและพบเห็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษาชาวไทยใหญ่ ซึ่งเป็นทายาทผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาอีกจำนวนหนึ่งเช่นกัน และคาดว่าน่าจะมีอีกจำนวนไม่น้อยที่เข้าสู่การศึกษาในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นและต้องลงทุนเองด้วยเงินจำนวนมาก

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เบื้องต้นในการทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการศึกษาและการใช้ชีวิตในประเทศไทย โดยนำแนวคิดการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) มาอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนอย่างไม่หยุดนิ่ง ในบริบทของการเป็นคนชายขอบทั้งในทางกฎหมายและสถานภาพทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์การปรับตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนความเฉพะเจาะจงของการปรับตัวเป็นรายบุคคล ที่จะสร้างการตระหนักว่าเราไม่สามารถอธิบายการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ได้อย่างกว้างๆ หรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่ควรมองในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งยังไม่มีคำตอบและชัดเจนในการนิยามตัวตน โดยในที่นี้จะนำเสนอเรื่องราวของทายาทรุ่นที่ 2 จำนวน 2 คนที่ได้เข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง ซึ่งมีผลต่อการปรับตัวและการนิยามตัวเองอย่างสิ้นไหล ไม่ต่อเนื่องและบางครั้งมีความขัดแย้งในตัวเอง การศึกษาใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับทายาทผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมาในจังหวัดเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. 2561-2562 พร้อมกับ

⁵ จากรายงานจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือประจำเดือนตุลาคม 2561 ของสำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว (2561) พบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีแรงงานต่างด้าวจำนวน 75,189 คน ซึ่งมากที่สุด ในภาคเหนือ แต่ในความเป็นจริงยังมีแรงงานที่ลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมายอีกเป็นจำนวนไม่น้อย

⁶ เนื่องจากผู้เขียนเป็นนักเรียนภาษาไทใหญ่ใน “ปางสอนลิกไตวัดป่าเป้า” (โรงเรียนสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่วัดป่าเป้า) ในตัวเมืองเชียงใหม่ โรงเรียนแห่งนี้ดำเนินการโดย NGOs ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ เปิดสอนฟรีทุกวันอาทิตย์ เวลา 18.00-20.00 น.

ประสบการณ์ของผู้เขียนในขณะที่เป็นนักเรียนในโรงเรียน “ปางสอนลิกไต” ในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 โดยบทความแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ บทนำ จากนั้นเป็นส่วนของการอธิบายผ่านประเด็นภูมิหลังการโยกย้ายของชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา แนวคิดทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นและลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) การนำเสนอกรณีศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ ส่วนสุดท้ายคือบทสรุป

2. ภูมิหลังการอพยพโยกย้ายของชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา

การย้ายถิ่นของชาวเมียนมาเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทยมีมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะมนุษย์ทุกคนต่างพยายามดิ้นรนแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าในชีวิตเท่าที่จะหาช่องทางได้ การย้ายถิ่นอาจจะเริ่มต้นจากการเดินทางมาคนเดียวก่อนแล้วให้สมาชิกในครอบครัวตามมาในภายหลัง หรือมาสร้างครอบครัวในประเทศไทย หรืออพยพมาพร้อมกันหมดทั้งครอบครัว ก่อให้เกิดเป็นทายาทรุ่นที่ 2 หรือทายาทรุ่นที่ 1.5 การย้ายถิ่นของพ่อ-แม่ของทายาทรุ่นที่ 2 มีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ร่วมกับเหตุผลอื่นๆ คือภัยสงครามและผลต่อเนื่องคือสภาพเศรษฐกิจและการเมืองที่ย่ำแย่จากการปกครองแบบเผด็จการของรัฐบาลทหารเมียนมา ความขัดแย้งกันเองภายในเมียนมาระหว่างชนกลุ่มน้อยและรัฐบาลทำให้เกิดการสู้รบกันบ่อยครั้ง กองทัพของเมียนมามีการเรียกเก็บ “ส่วย” ในลักษณะต่างๆ และยังมีการเกณฑ์ประชาชนทำหน้าที่ลูกหาบ หมายถึงแถมหน้าในการกันกระสุนให้กับทหารเมียนมา ประชาชนถูกยึดที่ดินทำกินเพื่อนำมาใช้ในกิจการของรัฐ โดยบังคับให้ประชาชนย้ายไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดไว้ให้ ซึ่งแจ้งให้ประชาชนย้ายในระยะเวลานานสั้น คนส่วนใหญ่เตรียมตัวไม่ทันและที่ดินของรัฐที่จัดให้นั้นไม่เพียงพอต่อการยังชีพ กองทัพจัดการเผาทำลายหมู่บ้านลงทั้งหมดและวางกับระเบิดไว้เพื่อกันไม่ให้ชาวบ้านกลับไปทำกินอีก (พวงเพชร ธนสิน, 2554, น. 8-1 - 8-3)

ในขณะเดียวกัน สภาพการณ์ของประเทศไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน หนึ่งในนั้นคือการเปลี่ยนแปลงด้านแรงงานที่ครั้งหนึ่งมีภาวะล้นเหลือในภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2516-2520 ที่มีแรงงานภาคการเกษตรสูงถึงร้อยละ 67 ช่วงปี พ.ศ. 2531-2535 มีแรงงานภาคการเกษตรร้อยละ 60 และช่วงปี 2546-2549 มีแรงงานภาคการเกษตรลดลงเหลือร้อยละ 37 ในปี พ.ศ. 2553 แรงงานภาคการเกษตรมีสัดส่วนเหลือเพียงร้อยละ 37 มีการโยกย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการจนทำให้สัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยหนึ่งของการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติเพื่อเติมเต็มในสัดส่วนที่หายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน (พิสิษฐ นาสี และชัยพงษ์ สำเนียง, 2557) ในบรรดาแรงงานอพยพข้ามแดน

ที่เข้ามาในประเทศไทยจำนวนมากว่าสองล้านคนตลอดช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา เป็นแรงงานจากประเทศเมียนมามากที่สุด เนื่องจากประเทศไทยมีพรมแดนติดกับประเทศเมียนมายาวถึง 2,401 กิโลเมตร ทำให้สามารถเดินทางข้ามแดนได้อย่างสะดวก ประมาณกันว่าทุกวันนี้มีแรงงานเมียนมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย 2-4 ล้านคน (อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 26)

ในภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาส่วนใหญ่คือชาวไทใหญ่ เนื่องจากเชียงใหม่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเมียนมารวมระยะทาง 227 กิโลเมตร โดยมี 5 อำเภอที่มีพื้นที่ติดต่อกับรัฐฉาน คือ อ.แม่เมาะ อ.ฝาง อ.เชียงดาว อ.เวียงแหง และ อ.ไชยปราการ และบริเวณ 5 อำเภอชายแดนของเชียงใหม่-เมียนมานี้จะเป็นเส้นทางอพยพโยกย้ายที่สำคัญเพื่อเข้าสู่เมืองเชียงใหม่และเป็นที่มาของทนายทຸ່ນ 2 นอกเหนือจากปัจจัยทางกายภาพข้างต้น ปัจจัยที่ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายมีอยู่อีก 3 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองของประเทศ มีพลเมืองเกินกว่าล้านคน ทำให้มีศักยภาพสูงในหลายๆ ด้าน เช่น การค้า การท่องเที่ยว การเกษตร อุตสาหกรรม การศึกษา การลงทุน การเงิน อีกทั้งเชียงใหม่ยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศและมีชื่อเสียงในระดับโลก ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความต้องการแรงงานทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรม ก่อสร้างและบริการ 2) ปัจจัยทางสังคม เมื่อชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่แล้วมีงานทำ มีชีวิตที่ดีขึ้น ก็ส่งข่าวกลับไปยังญาติพี่น้องในรัฐฉานให้อพยพโยกย้ายตามมา เปรียบเสมือนเป็นเครือข่ายทางสังคมที่จะช่วยหาข้อมูลในการโยกย้ายและหางานทำ และ 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม เพราะชาวเชียงใหม่และไทใหญ่มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม คล้ายคลึงกัน โดยนับถือศาสนาพุทธ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใกล้เคียงกัน มีประเพณีต่างๆ เหมือนกัน เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ภาษามีความคล้ายคลึงกัน อีกทั้งยังมีความเกี่ยวพันกันทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยรัฐจาร์ต (ล้านนา) จึงทำให้ชาวไทใหญ่เลือกที่จะอพยพโยกย้ายเข้ามายังเชียงใหม่เพราะสามารถปรับตัวได้ดี (พวงเพชร ธนสิน, 2554, น. 3-1 - 3-23; อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 26-32) เมื่อเครือข่ายของแรงงานชาวไทใหญ่เพิ่มขึ้นจากการอพยพต่อเนื่องในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ก็ยิ่งทำให้ประชากรชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่เพิ่มขึ้นจนทุกวันนี้มีการประมาณได้ว่าเชียงใหม่มีแรงงานชาวไทใหญ่เข้ามาพำนักและทำงานอยู่ถึง 200,000 คน คิดเป็นสัดส่วนแรงงานอพยพ 1 คน ต่อประชากรเชียงใหม่ 5-6 คน เลยทีเดียว (อัมพร จิรัฐติกร, 2558, น. 32)

3. แนวคิดทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่น (ชาวไทยใหญ่จากประเทศเมียนมา) และลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity)

การสำรวจสถานการณ์และสภาพปัญหาของกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาในสังคมไทยซึ่งรวมถึงกลุ่มชาวไทยใหญ่ด้วยของ โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ (2554)⁷ มีสมมติฐานที่น่าสนใจว่าหากประเทศไทยไม่สามารถผลักดันกลุ่มผู้อพยพข้ามชาติเหล่านี้กลับสู่ประเทศของพวกเขาได้ รัฐและสังคมมีความจำเป็นจะต้องตระหนักถึงประเด็นอะไรบ้าง ประเทศไทยจะต้องเตรียมความพร้อมอย่างไร และควรจะมีแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อพยพข้ามชาติอย่างไร ในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมไทยและการเป็นพลังใหม่ของการพัฒนาประเทศ

ชุดโครงการวิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจร่วมกัน คือ ทายาทรุ่นที่ 2 ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะอาศัยอยู่ในประเทศไทยต่อไปในระยะยาว เนื่องจากเติบโตและมีความผูกพันกับสังคมไทยมากกว่าสังคมต้นทางของผู้ปกครอง โดยกลุ่มทายาทของแรงงานข้ามชาติไทยใหญ่มีความต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ทั้งการเข้ารับการศึกษาในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานและสามารถเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมไทยได้ดีกว่ากลุ่มทายาทจากชาติพันธุ์อื่นๆ (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2554ก; บุบผา อนันต์สุชาติกุล, 2554) ซึ่งเป็นสัญญาณที่ชัดเจนของความจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับการจัดวางที่ทางในสังคมและโอกาสของชีวิตที่กว้างขวางกว่าที่รัฐไทยได้กำหนดให้ในปัจจุบันในฐานะส่วนหนึ่งของพลังไทยใหม่

ทั้งนี้ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับความสนใจในทางวิชาการมากขึ้น โดยเริ่มต้นจากบริบทของผู้อพยพในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยคำนี้ถูกใช้เป็นครั้งแรกในภาษาอังกฤษว่า “the new second generation” โดย Alejandro Portes นักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยคำนี้มีที่มาจากในช่วงหลังการแก้ไขกฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1965 จนเกิดกระแสการย้ายถิ่นของประชากรจากประเทศแถบทวีปอเมริกากลางและใต้ รวมถึงประเทศในแถบทวีปเอเชียเข้าสู่ประเทศสหรัฐอเมริกา Portes จึงเรียกทายาทของผู้อพยพเหล่านี้ว่า “รุ่นที่ 2” (Bankston, 1998 อ้างถึงใน โกสุมภ์ สายจันทร์

⁷ ชุดโครงการวิจัยนี้ประกอบด้วยการศึกษาวิจัยใน 6 ประเด็น ดังนี้ 1) สถานะและปัญหาทางเศรษฐกิจของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นประเทศพม่า โดย ศศิเพ็ญ พวงสายใจ 2) ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และปัญหาทางด้านสาธารณสุข โดย ลีวา ผาดไธสง-ชัยพานิช 3) การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดย ขวัญชีวัน บัวแดง 4) ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และการอพยพโยกย้าย โดย พวงเพชร ธนสิน 5) การค้ามนุษย์ในกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดย เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ และ 6) รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า โดยบุบผา อนันต์สุชาติกุล

และคณะ, 2554, น. 9) อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความของรุ่นที่ 2 ก็ยังมีความหลากหลาย โกลุสม์ สายจันท์ และคณะ ได้อธิบายไว่ว่านักวิชาการบางคนได้ศึกษาเฉพาะรุ่นที่ 2 ที่เกิดในประเทศปลายทางและมีทั้งพ่อและแม่เกิดในประเทศต้นทาง ในขณะที่นักวิชาการบางคนจะให้ผู้ที่ มีพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งเกิดในประเทศอื่นรวมอยู่ในรุ่นที่ 2 ด้วย นอกจากนี้ ในงานวิจัยบางชิ้นจะให้ คำจำกัดความรุ่นที่ 2 ครอบคลุมถึงเด็กที่อพยพเข้ามาในช่วงอายุก่อนวัยเรียน เนื่องจากในช่วง อายุนี้เด็กกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณีและประสบการณ์ที่ใกล้เคียง อย่างมากกับเด็กที่เกิดในประเทศนั้น หรืองานวิจัยบางชิ้นหมายรวมถึงเด็กที่อพยพเข้ามาใน ระหว่างวัยเรียนด้วย (โกลุสม์ สายจันท์ และคณะ, 2554, น. 9)

นอกจากคำว่ารุ่นที่ 2 แล้ว Ruben Rumbaut ยังได้ให้คำนิยามของเด็กกลุ่มที่ เกิดในประเทศอื่นและอพยพตามพ่อแม่เข้ามาตั้งแต่ยังเด็กจนถึงวัยรุ่นว่า “รุ่นที่ 1.5” หรือ “one-and-half generation” ก่อนวัยเรียนอายุตั้งแต่ 0-4 ปี วัยเด็ก 5-12 และวัยรุ่น 13-17 ปี (Rumbaut and Ima, 1988; Zhou and Bankston, 1998; Farley and Alba, 2002 อ้างถึง ใน โกลุสม์ สายจันท์ และคณะ, 2554, น. 9) สำหรับบทความนี้ใช้คำว่า “ทายาทรุ่นที่ 2” ตามที่ โกลุสม์ สายจันท์ และคณะ ได้กำหนดไว้เพื่อให้เป็นที่เข้าใจอย่างสอดคล้องกันในบริบทของ ประเทศไทย โดยทายาทรุ่นที่ 2 หมายถึงทายาทของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาที่อพยพเข้ามา ในประเทศไทยตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ในขณะที่ทายาทรุ่นที่ 1.5 หมายถึงบุตรของผู้อพยพตามพ่อ หรือแม่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนอายุ 15 ปี (กำหนดตามอายุของกลุ่มผู้ติดตามแรงงาน ต่างด้าวจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2552 ที่เห็นชอบให้จัดทำทะเบียนประวัติ บุตรแรงงานต่างด้าวที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี) โดยเรียกรวมๆ ได้ว่าทายาทรุ่นที่ 2

เหตุผลที่ทำให้กลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีความน่าสนใจ เนื่องจาก มีการวิเคราะห์ว่ากลุ่มเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากผู้ปกครองของพวกเขาหรือที่เรียกว่า ผู้ย้ายถิ่นรุ่นที่ 1 และทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากรัฐฉานประเทศเมียนมา ก็เช่นเดียวกัน เนื่องมาจากเติบโตในสังคมและวัฒนธรรมไทย ทำให้สามารถใช้ภาษาไทยและ ปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายกว่ารุ่นแรก⁸ อีกทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์

⁸ อย่างไรก็ตาม คำว่า “แรงงานรุ่นแรก” ยังจำเป็นต้องพิจารณาในบริบทของการเข้ามาในแต่ละช่วงเวลา ทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีเงื่อนไขและโอกาสที่แตกต่างกัน ดังกรณีที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ชัยพงษ์ สำเนียง (2557, น. 55) ระบุว่าแรงงานข้ามชาติไทยใหญ่ในรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาในช่วงที่รัฐไทย ยังไม่มีอำนาจจัดคมในการควบคุมพื้นที่ชายแดนรวมถึงระบบทะเบียนราษฎรที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ (ช่วงทศวรรษ 2500) ทำให้แรงงานกลุ่มนี้อาศัยช่องว่างในการลอดรัฐข้ามพรมแดนและเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ ตอนในของเมืองได้อย่างสะดวก ตลอดจนสามารถสร้างครอบครัวและผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยจนฉวย โอกาสเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทยหรือคนสองสัญชาติได้อย่างไม่ยากนัก การเข้ามาในช่วงนี้ยังเอื้อให้บางคน

กับชุมชนและองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่า (โกสุมภ์ สายจันทร์ และคณะ, 2554, น. 4; พวงเพชร ธนสิน, 2554) ในขณะที่ Portes and Rumbaut (2005) ได้เสนอแนวคิดจากการศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้อพยพหลายเชื้อชาติในสหรัฐอเมริกา และเสนอแนวคิดกระบวนการปรับตัวแบบ Segmented Assimilation หรือ กระบวนการกลืนกลายเฉพาะส่วน เพราะว่าการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ในปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละกลุ่มเชื้อชาติ ในขณะที่การปรับตัวและการยอมรับเข้าสู่ความเป็นอเมริกันกระแสหลักกลายเป็นเพียงทางเลือกที่เป็นไปได้อันหนึ่งเท่านั้น หมายความว่าทายาทรุ่นที่ 2 มีทางเลือกในการปรับตัวที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบตายตัวหรือมีลักษณะร่วมเหมือนกันทั้งหมด ขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่นๆ อีกมากในชีวิต แสดงให้เห็นว่าการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกันปัจจุบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับการกลืนกลายให้ตัวเองมีอัตลักษณ์แบบอเมริกันกระแสหลักเท่านั้น (อเมริกันแท้) อีกต่อไป พวกเขาสามารถสร้างตัวแบบลูกผสมที่ผสมปนเปกันระหว่างสองหรือหลายวัฒนธรรม

เมื่อกลับมาดูคำอธิบายลักษณะเฉพาะของทายาทรุ่นที่ 2 ในสังคมไทย Benedict Anderson (2008) ให้ทัศนะไว้ว่า เด็กพวกนี้บางคนมีอัตลักษณ์เป็นคนไทย บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าประเทศแม่ของตนเองอยู่ที่ไหน ในอนาคตเด็กพวกนี้ส่วนหนึ่งอาจกลายเป็นคนไทย (อ้างถึงใน รัฐิมติ อาพัทธนานนท์, 2561, น. 30) ในขณะที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง (2557, น. 51-54) อธิบายอัตลักษณ์ของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่ว่ามีลักษณะเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพันทาง หมายถึงสถานการณ์ที่เป็นความอิหลักอิเหลือ ในแง่ที่ว่าไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าตนเองมีตำแหน่งแห่งที่อะไรในสังคมไทยหรือแม้แต่ในประเทศบ้านเกิดของพ่อแม่ เพราะเขาเหล่านั้นพูดภาษาถิ่นของพ่อแม่ได้บ้างไม่ได้บ้าง หรืออาจไม่ได้เลย คำว่าลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือคนพันทางในที่นี้จึงหมายถึงการเป็นทั้งคนไทยใหญ่และคนไทยในเวลาเดียวกัน ในขณะที่สภาพชีวิตของทายาทรุ่นที่ 2 ก็มักอยู่ภายใต้ข้อจำกัด นั่นคือการเป็นแรงงานในภาคการผลิตระดับล่างที่มีค่าแรงต่ำ (หนัก เสี่ยง สกปรก และถูกกดขี่) ที่เอื้อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์จากนายจ้างและการตกอยู่ในอำนาจอุปถัมภ์ จนไม่สามารถพัฒนาตนเองเพื่อยกระดับสถานภาพของตนเองได้ นั่นคือยังมีสภาพเป็นคนไร้ตัวตน แต่หากว่ายังคงเคลื่อนไหว ลื่นไหล ต่อสู้เพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ และสร้างอำนาจต่อรองตามบริบทและเงื่อนไขของแต่ละคน

สามารถเข้าถึงการศึกษาและสวัสดิการของรัฐ พร้อมทั้งสามารถเข้าถึงแหล่งงานและสะสมทุนจนสามารถยกระดับสถานภาพตนเองให้กลายเป็นผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นได้ ในขณะที่แรงงานทายาทรุ่นที่ 2 กลับพบเจอกับข้อจำกัดในการใช้ชีวิตมากขึ้น อันเกิดจากการพัฒนาของระบบทะเบียนราษฎรและอำนาจของรัฐที่สามารถครอบคลุมและควบคุมพื้นที่ต่างๆ ภายในประเทศได้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิดเรื่องลูกผสมทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) นี้ถูกนำเสนอโดยนักคิดหลังอาณานิคมคนสำคัญ (Postcolonialism) คือ Homi Bhabha (1994) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะแบบพันทางหรือผสมปนเปกันอยู่เสมอ เนื่องจากอยู่ในกระบวนการแลกเปลี่ยน ไหลเวียน ผสมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คนเราจึงมีวัฒนธรรมแบบลูกผสมยกตัวอย่างคนในอินเดียและเจ้าอาณานิคมชาวอังกฤษที่สุดท้ายได้ผสมปนเปกันทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นสิ่งใหม่ แตกต่างหลากหลายจนไม่สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดการมีวัฒนธรรมที่เป็นแก่นแท้ไม่เปลี่ยนแปลง (Unchangeable Essence) ซึ่งหลุดพ้นจากความคิดสองขั้วของโลกอาณานิคมที่จัดวางให้วัฒนธรรมอังกฤษอยู่สูงกว่าวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่ากันระหว่างชนชาติที่ก้าวหน้ากับชนชาติที่ล่าหลัง ในบริบทของไทย ทายาทรุ่นที่ 2 มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผสมปนเปกันอย่างไม่มีข้อถกเถียง หากแต่การละการอธิบายไว้เพียงเท่านี้อาจจะทำให้อัตลักษณ์ลูกผสมทางวัฒนธรรมของพวกเขาหยุดนิ่ง ดูเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน และไม่เห็นภาคปฏิบัติที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งในความเป็นจริงการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมก็เป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างตัวตน อันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนกับกลุ่มคนต่างๆ ภายใต้สถานการณ์ที่หลากหลาย ในฐานะผู้กระทำการ (Agency) เราจึงจะเข้าใจปรากฏการณ์ของการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น

4. กรณีศึกษาทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่

กรณีศึกษาในบทความนี้คือบิวและทอม ซึ่งเป็นทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากรัฐฉานประเทศเมียนมา ปัจจุบันทั้งสองอาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่และไม่เคยรู้จักกัน แต่ด้วยความบังเอิญทั้งสองเกิดในปี พ.ศ. 2534 ปัจจุบันทั้งคู่จึงอายุ 28 ปี (ถึงปี พ.ศ. 2562) บิวเกิดที่เมืองเชียงตอง (เกงตอง) ส่วนหนึ่งของเมืองนาย ทางตอนใต้ของรัฐฉาน ส่วนทอมเกิดที่เมืองเปียงไกล้กับเมืองเชียงตุง (เกงตุง) ทางฝั่งตะวันออกของรัฐฉาน ประเทศเมียนมา แม้ทั้งสองจะมาจากคนละพื้นที่แต่เหตุผลในการโยกย้ายมีความคล้ายคลึงกัน นั่นคือหนีภัยสงครามและการรุกรานจากทหารเมียนมา เพื่อความอยู่รอดครอบครัวของทั้งสองจึงตัดสินใจอพยพมายังจังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกพื้นที่ที่ชาวไทใหญ่อพยพมาอยู่อย่างหนาแน่นก่อนแล้ว เช่น อำเภอฝาง อำเภอเวียงแหง และ อำเภอแม่อาย ปัจจุบันบิวทำงานเป็นผู้สื่อข่าวให้กับสำนักข่าวฉานแห่งหนึ่งซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองตันตี (หรือ ตองกี-ตองจี-ตองยี) เมืองหลวงของรัฐฉาน พร้อมกับเป็นอาสาสมัครสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ รวมถึงเป็นผู้จัดรายการวิทยุสำหรับชาวไทใหญ่อีกด้วย ส่วนทอมเป็นนักศึกษาทุนระดับมหาบัณฑิต (ปริญญาโท) ทางสังคมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บิวเกิดในครอบครัวเกษตรกรกรรมและค้าขาย มีน้องชายอีก 1 คน ครอบครัวในอดีตมีฐานะดี เธอเล่าให้ฟังว่าเชียงตองนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ มีธรรมชาติที่งดงาม สงบร่มเย็น แต่สุดท้ายด้วยภัยสงครามจากการต่อสู้ระหว่างกองทัพเมียนมากับกองกำลังไทใหญ่ พวกเขาจึงถูกบังคับให้อพยพย้ายถิ่น ที่ดินที่เคยครอบครองถูกยึดไปพร้อมกันในเวลานั้น เธอเติบโตมาในช่วงที่มีความเสี่ยงมากและเห็นภาพความทารุณจากการต่อสู้อยู่ตลอด ครอบครัวของบิวอพยพมายังประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2539 (บิวอายุได้ 5 ขวบ) แต่อยู่ได้ 5-6 เดือนก็ย้ายไปอยู่ที่นากองมู ตรงข้ามกับอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ที่นากองมู บิวได้เรียนภาษาเมียนมากับครูชาวเมียนมาในหมู่บ้าน แม้ว่าคนในหมู่บ้านจะไม่ชอบคนเมียนมาก็ตาม ครอบครัวของบิวทำการเกษตรและค้าขายจนมีฐานะดีขึ้น เมื่อเข้าสู่ปีที่ 5 ครอบครัวจึงตัดสินใจย้ายกลับไปทีเชียงตอง ถิ่นฐานเดิมอีกครั้ง แต่สภาพการณ์ที่นั่นเปลี่ยนไปมากด้วยการเป็นพื้นที่ของความขัดแย้ง จึงไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยอีกต่อไปแล้ว เมื่อบิวอายุได้ 11 ปี ครอบครัวจึงอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่อำเภอฝาง และนั่นกลายเป็นครั้งสุดท้ายของการอพยพข้ามแดน

ส่วนทอมมีพี่สาว 2 คน ครอบครัวอพยพโยกย้ายมาประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 (ทอมอายุ 4 ขวบ) เรื่องเล่าชีวิตวัยเด็กที่เมืองเปียงของทอมไม่ต่างจากที่ได้รับฟังจากบิว นั่นคือสภาพของการสู้รบและถูกบังคับให้โยกย้าย เมื่อคนในหมู่บ้านเริ่มย้ายออกไปอยู่ที่ประเทศไทย ครอบครัวของทอมจึงตัดสินใจย้ายออกมา โดยระยะแรกไปพักอยู่กับญาติที่บ้านหินแตก (บ้านเทอดไทย ในปัจจุบัน) ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พ่อของทอมเริ่มต้นการทำงานเป็นลูกจ้างของกรมป่าไม้ แต่ทำได้เพียง 3 เดือน พี่สาวคนโตซึ่งย้ายมาอยู่เชียงใหม่ก่อนหน้านี้ได้ชักชวนให้ย้ายไปอยู่ด้วยกัน นั่นคือที่บ้านปางในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ สามสี่เดือนต่อมา พ่อ แม่ ทอมและพี่สาวคนรองตัดสินใจย้ายออกไปอยู่ในสวนลั่นจี่ของคนยวน (คนเมือง) แถบดอยกลาง อำเภอแม่เมาะและรับจ้างดูแลสวนอยู่ที่นั่น เมื่อทอมอายุได้ 8 ขวบ จึงได้เข้าเรียนระดับอนุบาลในโรงเรียนของชุมชน โดยมีเพื่อนชาวไทยใหญ่ที่มีอายุเกินเกณฑ์ (นักเรียนโขง) เข้าเรียนพร้อมกันอยู่อีกหลายคน ครอบครัวของทอมอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่เมาะมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นว่าทั้งบิวและทอมคือทายาทของผู้ย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จากรัฐฉาน ประเทศเมียนมา หากดูตามคำจำกัดความแล้วพวกเขาคือทายาทรุ่นที่ 1.5 เพราะอพยพมาสู่เมืองไทยก่อนอายุ 15 ปี (ในขณะที่โกสุ่มภ สายจันทร์ และคณะ (2554) เสนอให้เรียกรวมๆ ว่าทายาทรุ่นที่ 2 เพราะพวกเขาเติบโตและมีความผูกพันกับสังคมไทยมากกว่าสังคมต้นทางของผู้ปกครองและเข้ารับการศึกษาในระบบของไทย) ตั้งแต่ต้น บิวและทอมอพยพโยกย้ายตามครอบครัวมาด้วยปัญหาความไม่สงบภายในประเทศเมียนมาและสภาพเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ โดยเลือกเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยด้วยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และเครือข่ายทางสังคมของผู้อพยพชาวไทยใหญ่ในประเทศไทย

5. สถานภาพทางบุคคลในไทยยังคงเป็นอุปสรรคของชีวิต

แม้กระบวนการโลกาภิวัตน์จะค่อยๆ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบไร้พรมแดนจนทำให้ความเป็นรัฐชาติลดความหมายลง แต่รัฐก็พยายามควบคุมพรมแดนของตนเองโดยการกีดกันการข้ามแดนของคนบางกลุ่ม ในยุโรปเช่นประเทศเนเธอร์แลนด์มีการใช้แนวคิดสัญชาติทางวัฒนธรรม (Cultural Citizenship) มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการการย้ายถิ่น (บุศรินทร์เลิศชวลิตสกุล, 2561) ในกรณีของประเทศไทยความคิดชาตินิยมยังมีพลังและยึดถือสถานะความเป็นพลเมืองทางกฎหมาย (ที่ผูกติดกับการเป็นคนชาติและสัญชาติ) อย่างเคร่งครัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกแยกแยะเพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมคนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การทำบัตรชนิดต่างๆ (เช่น บัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน บัตรประจำตัวคนซึ่งไม่มีสัญชาติไทย) ซึ่งหมายถึงการมีสิทธิและหน้าที่ที่แตกต่างกัน (ประชาไท, 2548) เช่นกัน ทายาทรุ่นที่ 2 ในปัจจุบันยังมีความไม่มั่นคงทางกฎหมายซึ่งจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ชีวิตในประเทศไทยอยู่ไม่น้อย

บิวเล่าว่ากรณีของเธอเป็นเรื่องประหลาดเมื่อคนทั้งบ้านถือบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน (บัตร 10 ปี) เว้นเพียงแต่เธอคนเดียว โดยให้เหตุผลว่าอาจจะเกิดการตกหล่นเมื่อครั้งทำการสำรวจ (ในขณะที่น้องชายของเธอได้บัตรนี้ด้วย) ดังนั้น เธอยังต้องถือหนังสือเดินทาง (พาสปอร์ต) ระบุสัญชาติเมียนมา

“จริงๆ แล้วข้าเจ้าถือว่าโชคร้ายนะ เพราะเราได้อยู่ในเมืองไทยนานมาก มาเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก พ่อ แม่ น้อง ญาติ ได้บัตรทางนี้หมด น้ำได้บัตรพื้นที่สูง หลานก็เป็นคนไทยไปแล้ว พ่อ แม่ น้องได้บัตร 10 ปี แต่ข้าเจ้าไม่ได้ เพราะตอนทำข้าเจ้าไม่ได้สนใจ ไม่รู้ว่าบัตรมีประโยชน์อะไรบ้าง ตอนนี้อำนาจก็ยุ่งยากมากและไม่รู้ว่าจะได้หรือเปล่า” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

บิวยอมรับว่าเรื่องสถานะทางกฎหมายนี้ส่งผลต่อการวางแผนให้กับชีวิตในอนาคตและไม่แน่ใจว่าหากกลับไปขอบัตรจากประเทศเมียนมาแล้วจะได้หรือไม่ ตอนนี้จึงยังติดขัดในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเดินทางไปต่างประเทศ การซื้อบ้าน อย่างไรก็ตาม บิวยังพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้ได้บัตร โดยขอให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยเหลือ แม้ปัจจุบันยังไม่มีคุณสมบัติ แต่บิวตั้งความหวังว่าจะต้องได้บัตรก่อนอายุ 30 ปี หลังจากนั้นจะได้มีสิทธิตามกฎหมายที่เพิ่มขึ้น

ส่วนทอมเป็นผู้ถือบัตรพื้นที่สูง (บัตรสีชมพู) เช่นเดียวกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสถานะที่ตนรู้สึกว่าเป็นพลเมืองชั้นสองอยู่ตลอดมา สถานะคนชายขอบเช่นนี้เป็นเหตุผลแรกๆ ที่ทำให้ทอมเลือกเข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น แม้ว่าเขาจะมีอายุมากกว่า

เพื่อนร่วมชั้นก็ตาม (นักเรียนโง่) นั่นเพราะอยากทำให้ตนเองไม่ถูกลดคุณค่าเพียงเพราะว่าเป็นเด็กข้ามชาติ และมีสถานะทางบุคคลแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ หลังจากจบปริญญาตรี ทอมเข้าเรียนต่อในระดับปริญญาโททันที เหตุผลหนึ่งคือเพื่อประวิงเวลาหากในอนาคตอาจมีกฎหมายเปิดกว้างที่จะทำให้เขามีโอกาสในชีวิตมากขึ้น ไปจนถึงสามารถขอสัญชาติไทยได้ในระหว่างนี้ทอมคิดหาทางเลือกอื่น โดยการทำเรื่องขอสัญชาติเมียนมาไว้ด้วย (ปัจจุบันทอมถือบัตรประจำตัวประชาชนเมียนมา) เพราะไม่รู้ว่าโอกาสที่จะได้รับสถานะพลเมืองในประเทศไทยนั้นจะมาถึงเมื่อไหร่

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความกังวลในระดับจิตใจและการใช้ชีวิตซึ่งเกิดจากความไม่แน่นอนในฐานะทายาทรุ่นที่ 2 ที่มีข้อจำกัดทางกฎหมายในประเทศไทย ที่ผลักดันให้พวกเขามองหาทุกๆ ความเป็นไปได้ และทุกๆ ทางเลือก ทอมมองว่าแม่ตนจะยืนยันในการมีอัตลักษณ์ไทย เชื้อสายไทใหญ่ แต่ต้องขอสัญชาติเมียนมาไว้เพราะ

“คนๆ หนึ่งควรจะมีเสื้อกันหนาวอีกหนึ่งตัวเพื่อใช้ชีวิตให้รอด สัญชาติก็เปรียบเหมือนเสื้อหนาว” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

6. ลูกผสมทางวัฒนธรรมในฐานะกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งของทายาทรุ่นที่ 2

ส่วนนี้เป็นเรื่องเล่าต่อเนื่องของกรณีศึกษาบิวและทอมจากการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม ในเงื่อนไขที่ทั้งสองได้เข้าสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น พร้อมสำหรับการเป็นแรงงานที่มีทักษะ และได้สร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ทั้งสองมีการปรับตัวอย่างสิ้นไหล บางครั้งอาจมีลักษณะตั้งเครียด ขัดแย้งและไม่ต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นการนิยามว่าตนเองเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ หรือเป็นเมียนมา หรือกลายเป็นสิ่งอื่นที่อยู่เหนือการนิยามด้วยอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่

เมื่ออายุ 14 ปี พ่อแม่พาบิวเข้าเมืองเชียงใหม่และทำงานก่อสร้าง พวกเขาพักอาศัยอยู่ในแคมป์คนงานตามสถานที่ต่างๆ บิวเข้าเรียนในระบบไม่ทันแล้วเพราะอายุเกินเกณฑ์ จึงเลือกช่วยงานก่อสร้างกับพ่อแม่อยู่ประมาณปีกว่า จากนั้นเธอก็แยกจากพ่อแม่ออกมาทำงานเป็นแม่บ้านในบ้านของหญิงข้าราชการครูคนหนึ่งซึ่งเธอเรียกว่าคุณแม่ ในบ้านมีคุณยายซึ่งเป็นแพทย์เกษียณอายุรวมอยู่ด้วย บิวทำงานอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ส่วนพ่อและแม่ทำงานก่อสร้างอยู่อีกประมาณ 2 ปีจึงย้ายกลับอำเภอแม่สาย บิวเริ่มทำงานที่บ้านหลังนั้นตั้งแต่อายุ 15 ปี บิวได้รับการดูแลและส่งเสริมการเรียนจากนายจ้าง เธอสมัครเข้าเรียน กศน. เพราะคาดหวังว่าจะได้วุฒิการศึกษาที่สูงจนถึงระดับปริญญาตรีเหมือนเด็กไทยคนอื่น บิวสนใจ

การเรียนภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาไทใหญ่ วันหนึ่งเธอตัดสินใจไปเยี่ยมติเจที่จัดรายการเพลง และข่าวภาคภาษาไทใหญ่ ซึ่งเธอใช้เป็นครูสอนภาษามาตลอด จากนั้นเธอจึงได้สมัครเข้าเป็นอาสาสมัครจัดรายการที่นั่น และกลายเป็นผู้จัดรายการหลักในเวลาไม่นาน รายการวิทยุที่เธอจัดเป็นการให้ความรู้เรื่องกฎหมายแรงงานสำหรับชาวไทใหญ่และการปรับตัวในเมืองเชียงใหม่ ที่บ้านคุณแม่เธอช่วยลูกสาวอีกคนหนึ่งของคุณยายซึ่งเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดลในการพิมพ์งาน เธอจึงพอมีความเข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยและการใช้คอมพิวเตอร์ บิวเป็นนักจัดรายการวิทยุอยู่ 6 เดือน ตอนนั้นเธอเดินทางโดยรถจักรยานที่คุณแม่ซื้อให้ ในขณะที่ยังทำงานอยู่ที่บ้านคุณแม่ ช่วงปี พ.ศ. 2552 บิวได้รับการทาบทามจากหน่วยงานการศึกษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ให้ไปเป็นอาสาสมัครสอนภาษาไทใหญ่ให้กับทายาทแรงงานข้ามชาติในเชียงใหม่ที่วัดแห่งหนึ่ง เธอสอนที่นั่นตั้งแต่ตอนนั้นจนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาเดียวกันเธอยังได้เป็นแกนนำชมรมธรรมจักร นำเยาวชนและผู้สูงอายุชาวไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่ออกทำกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาและบำเพ็ญประโยชน์ตามวัดต่างๆ ในเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง เมื่อกิจกรรมข้างนอกบ้านคุณแม่เริ่มมากขึ้น ในขณะที่บิวก็อยากจะไปหาประสบการณ์ข้างนอก บิวจึงตัดสินใจลาออกและย้ายออกมาใช้ชีวิตตามลำพัง

เมื่อออกมาจากบ้านคุณแม่ บิวมีความรู้ทางภาษาทั้งไทใหญ่และไทย บิวรู้จักสังคมไทยมากขึ้น รวมถึงมีเครือข่ายของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่ และกำลังเรียน กศน. ในแง่นี้ถือว่าบิวพร้อมแล้วสำหรับการออกสู่โลกกว้าง แทบจะทันทีหลังจากลาออกจากบ้านคุณแม่ บิวได้เข้าทำงานในองค์กร NGOs เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยการชักชวนของเพื่อน ตำแหน่งของเธอคืออาสาสมัคร เธอมีโอกาสดำเนินงานไปในรัฐฉานและเขตชายแดนระหว่างไทยกับเมียนมาเพื่อเก็บข้อมูลในประเด็นเชื้อน ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ มีการลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้กับชาวบ้านในแถบนั้นด้วย นอกเหนือจากงานพวกนี้คือการได้เรียนภาษาอังกฤษและค้นคว้าเรื่องสิ่งแวดล้อมจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ บิวทำงานนี้อยู่เกือบปีและออกมาด้วยทักษะและประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้น ในช่วงนั้นเธอเริ่มรู้จักเพื่อนๆ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมจากหลายๆ พื้นที่ในเมียนมา

หลังจากนั้นบิวได้เป็นอาสาสมัครที่สถานีวิทยุของ NGOs อีกองค์กรหนึ่ง โดยคำแนะนำจากคนรู้จักและได้ค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อย หน้าที่ของเธอคือแปลข่าว ติดตามเรื่องกฎหมายและราชการให้กับแรงงานข้ามชาติที่ศูนย์ราชการ บิวเป็นอาสาสมัครอยู่ที่นั่นได้ 2 เดือน จากนั้นจึงเข้าทำงานกับเทศบาลนครเชียงใหม่ในตำแหน่งพนักงานสุขภาพแรงงานข้ามชาติ (ลูกจ้างโครงการช่วง พ.ศ. 2555-2556) โครงการนี้มีสำนักงานอยู่ที่วัดป่าแพ่ง ทุกวันคือการให้บริการทางสุขภาพแก่แรงงานข้ามชาติ โดยเธอจะทำหน้าที่เป็นผู้แปลภาษาให้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอีกที รวมถึงจัดเตรียมอุปกรณ์และให้การช่วยเหลือทางการแพทย์ง่ายๆ ในช่วงบายเป็นการ

ลงพื้นที่ตามแคมป์คนงานต่างๆ เพื่อให้ความรู้เรื่องสุขภาพและสุขอนามัย ทุกวันนี้บิวยังมีความรู้เหล่านั้นติดตัว นอกจากนี้ ยังมีการจัดอบรมใหญ่ในโรงแรมที่นำแรงงานข้ามชาติมาให้ความรู้ ในระหว่างนั้นบิวและเพื่อนเจ้าหน้าที่จะได้รับการอบรมจากเทศบาล กรมควบคุมโรคและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอยู่เป็นระยะๆ ด้วย ยิ่งกว่านั้นบิวได้มีโอกาสช่วยเก็บข้อมูลให้กับ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่กำลังทำวิจัยในประเด็นเหล่านี้ เป็นการหารายได้พิเศษ ควบคู่กับการสอนภาษาไทยให้กับแรงงานข้ามชาติชาวไทยใหญ่ ไทลื้อ ไทซิ่น แบบส่วนตัว งานอาสาสมัครก็อย่างที่เธอทำควบคู่ไปด้วยคือการสอนภาษาไทยให้กับเยาวชนแรงงานชาวไทยใหญ่ในวันเสาร์ที่ศูนย์เรียนรู้แรงงานข้ามชาติแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ ที่นั่นทำให้เธอมีเครือข่ายเพิ่มขึ้น ได้รู้จักกับครูอาสาสมัครชาวต่างชาติ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้กับโรงเรียนสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่เป็นเครือข่ายที่ทำงานใกล้ชิดกัน นักเรียนของบิวบางส่วนก็เป็นนักเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ด้วย

เมื่อโครงการที่เทศบาลจบลง บิวไม่ได้รับการจ้างต่อ เธอจึงมองหาหนทางใหม่ ช่วงระยะเวลาสั้นๆ ที่บิวไปเป็นอาสาสมัครให้สถานีข่าวไทใหญ่ออนไลน์ที่หนึ่ง กลายเป็นช่องทางในการเข้าทำงานที่สำนักข่าวใหญ่ของรัฐฉานซึ่งมีสำนักงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่เมืองตันตี เมืองหลวงของรัฐฉาน) บิวเล่าว่าการได้งานนี้มาน่าจะเกิดจากทักษะและประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้สั่งสมมาผ่านการศึกและการทำงานหลากหลายหน้าที่ หลากหลายประเด็น เนื่องจากคุณสมบัติของคนที่จะได้งานนี้คือต้องมีวุฒิปริญญา เชี่ยวชาญด้านภาษาและมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับรัฐฉาน แม้เธอไม่กล้าคาดหวังแต่สุดท้ายเธอก็ได้เข้าทำงานที่นั่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 และทำมาจนถึงปัจจุบัน (พร้อมกับงานพิเศษต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น) ด้วยค่าแรงที่พอส่งเสียให้ที่บ้านและอยู่กินที่เชียงใหม่ได้อย่างสบาย เมื่อปีที่ผ่านมามีบิวตัดสินใจซื้อรถยนต์เพื่อเป็นรางวัลให้กับตัวเอง เมื่อชีวิตเริ่มเข้าที่บ้างแล้วเธอก็กลับไปรับงานอาสาสมัครจัดรายการข่าว (ข่าวแรงงาน ข่าวจากรัฐฉาน และข่าวจากราชการไทยสำหรับแรงงานข้ามชาติ) ทางวิทยุของ NGOs แห่งเดิมอีกครั้งมาจนถึงปัจจุบัน (มีถ่ายทอดสดผ่าน Facebook ด้วย)

ที่สำนักข่าวฉาน เธอได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเนื่องจากต้องติดต่อกับต่างประเทศและทำให้เธอต้องพัฒนาตัวเองมากขึ้น เธอมองเห็นความสำเร็จของตนผ่านการศึกในระดับอุดมศึกษา ปี พ.ศ. 2559 บิวสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจาก กศน. จากนั้นจึงสมัครเข้าเรียนปริญญาตรีในสาขาบริหารธุรกิจที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง (เชียงใหม่) ทันที ความจริงแล้วสาขาที่บิวตั้งใจจะเรียนคือภาษาอังกฤษ แต่ด้วยเพราะไม่มีความรู้เรื่องการเลือกสาขาวิชาจึงทำให้เลือกผิด สำหรับบิวมหาวิทยาลัยรามคำแหงคือมหาวิทยาลัยในฝัน แต่กลับพบว่า การเรียนในหนึ่งปีแรกไม่เป็นไปตามที่คาดหวังเพราะไม่ตรงกับความสนใจ การเรียนผ่านหนังสือทางไกลก็ไม่น่าสนใจอีกด้วย ที่สำคัญเมื่อวันสอบปลายภาคมาถึงปรากฏว่า

เจ้าหน้าที่ได้ลงทะเบียนวิชาให้ผิด จนทำให้เธอไม่สามารถเข้าสอบได้และต้องเสียเวลาลงเรียนวิชาใหม่ เหตุการณ์นี้ทำให้บิวผิดหวังและตัดสินใจลาออก แต่กระนั้นการเรียนที่รามคำแหงก็ให้ประสบการณ์เธออย่างมากและเธอคือคนไทใหญ่เพียงคนเดียวในห้อง

“ที่จริงนะ การเรียนในมหาวิทยาลัยนี้ข้าเจ้าตั้งใจว่าจะตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด จะให้จบภายในสี่ปีแม้จะเป็นทางไกลก็ตามแต่เจอปัญหาแบบนั้นก็ผิดหวังมาก คิดอยู่นานมากว่าจะเรียนต่อหรือหยุด” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

หลังจากนั้นไม่นานบิวก็หาทางพัฒนาตนเองต่อ โดยเห็นว่าในปัจจุบันภาษาอังกฤษมีความสำคัญมากขึ้น ทั้งในชีวิตประจำวันและในอาชีพที่ตนทำอยู่ (ในสำนักข่าวและการสอนภาษาให้กับชาวต่างชาติ) นอกจากนี้ บิวยังเห็นว่าภาษาอังกฤษทำให้ตนมีช่องทางมากขึ้นที่จะแสวงหาโอกาสในการทำงานนอกประเทศไทย เธอหวังว่าในอนาคตด้วยความรู้และประสบการณ์ที่เธอสั่งสมมาประกอบกับทักษะภาษาอังกฤษจะทำให้เธอไปได้ไกลมากขึ้น สามารถเดินทางไปทำงานในอีกหลายๆ ที่ที่เปิดโอกาส เธอจึงเข้าเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่สถาบัน AUA

“เพราะตอนนี้คิดแล้วว่าถึงแม้เราจะได้ใบปริญญามาแล้วเราก็กังไม่ใช้คนไทย ถ้าเราได้บัตรแบบพ่อแม่ข้าเจ้าก็จะเรียน ถึงแม้ว่าเราจะผิดหวังที่รามคำแหงก็จะไปสมัครใหม่ที่ราชภัฏหรือที่อื่นๆ แต่ตอนนี้ที่มีปัญหาคือข้าเจ้าใช้พาสปอร์ตแต่ละปีก็ต้องเสียเงินเยอะและมันไม่มั่นคง ต้องมีนายจ้าง ต้องมีคนไทยรับรองให้ ต้องไปรายงานตัว ต้องทำโน่นนี่นั่นทำให้ลำบากมาก จะไปทำงานที่ไหนเค้าก็ไม่รับอยู่ดี อันนี้เป็นปัญหาใหญ่มาก อย่างพาสปอร์ตอันนี้เค้าให้เราทำงานกรรมกรกับงานแม่บ้าน เค้าไม่ให้ทำงานที่ใช้สมอง ดังนั้น จบออกมาที่ไร้ประโยชน์ เหตุการณ์แบบนี้มีเยอะมาก มีพี่น้องไทใหญ่ที่บ้านหลายคนไม่รู้จักไทใหญ่เลยเพราะโตที่นี้เรียนที่นี้ใช้ชีวิตอยู่ที่นี่ แต่จบออกมาเอาใบปริญญาไปใช้ทำงานไม่ได้เพราะถือเอกสารแบบเดียวกัน ดังนั้น ภาษาอังกฤษสำคัญค่ะ” (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

ในระดับชีวิตประจำวันในช่วงเวลาทำงานปกติบิวจะใช้ภาษาไทใหญ่สลับกับภาษาไทย ในสถานที่ทำงานที่สำนักข่าวฉาน รวมถึงสถานีวิจัยที่เธอจัดรายการให้จะใช้ภาษาไทใหญ่เป็นหลัก หากต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการและคนไทยเธอก็ปรับไปใช้ภาษาไทย ทว่าในโรงเรียนที่เธอเป็นอาสาสมัครสอนภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ บางครั้งเธอจำเป็นต้องใช้หลายๆ ภาษาควบคู่กัน ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ ไทย เมียนมาและอังกฤษ เนื่องจากปัจจุบันโรงเรียนไม่ได้ให้บริการเฉพาะแรงงานและลูกหลานของชาวไทใหญ่เท่านั้น แต่ยังมีนักเรียน

ที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเรียนรู้อีกเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น ในช่วงที่ผู้เขียนเป็นนักเรียนอยู่ที่นั่น มีผู้เขียนเป็นนักเรียนไทยร่วมกับเพื่อนคนไทยอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา และในระหว่างนั้นมีนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาชาวอเมริกันเข้ามาเรียนรู้อาษาไทใหญ่ เนื่องจากกำลังทำวิจัยในประเด็นเหล่านั้น ในภายหลังเมื่อผู้เขียนเข้าไปเยี่ยมโรงเรียน พบว่ามีคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้นเป็นระยะๆ บางคนขอให้ บิวสอนเสริมให้เป็นการส่วนตัว และยังคงติดต่อกับบิวแม้ว่าจะเดินทางกลับประเทศไปแล้ว

บิวมีสำนึกความเป็นไทใหญ่ค่อนข้างสูง ในบริบทของชุมชนพลัดถิ่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อทำการสอนเด็กและเยาวชนไทใหญ่ในโรงเรียนและแคมป์คนงาน แต่ในขณะเดียวกันเธอก็มีสำนึกความเป็นไทยอยู่ด้วยทั้งเพราะเติบโต เรียนรู้และทำงานในเมืองไทย ซ้ำยังมีความต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของไทยตามกฎหมายอีกด้วย การวิ่งไปมาระหว่างความเป็นไทใหญ่และความเป็นไทยทำให้เธอต้องมีการปรับตัวและนิยามตัวตนอย่างลื่นไหล เมื่อพูดคุยกับผู้เขียน (ซึ่งบิวรู้ว่าคือนักวิชาการในมหาวิทยาลัย) บิวเผยว่ามีความรู้สึกที่เชียงใหม่คือบ้านและอยากเป็นส่วนหนึ่งของไทยในฐานะพลเมือง (แม้ว่าจะยังถูกกีดกันจากกฎหมายของรัฐไทย) แม้ว่าเธอจะเป็นคนสองวัฒนธรรม แต่เธอก็เป็นเหมือนกระบอกเสียงที่เชื่อมโยงผู้คนในสองแผ่นดินเข้าด้วยกัน บิวยกตัวอย่างเหตุการณ์เมื่อครั้งเดินทางไปทำงานที่รัฐฉาน เธอพบว่า มีคนพูดคุยกันโดยมีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับประเทศไทย บิวรู้สึกทนไม่ได้และเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในฐานะตัวแทนของประเทศไทย จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับเด็กและเยาวชนในเชียงใหม่ บิวยอมรับว่าการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมเช่นนี้ทำให้ต้องทำความเข้าใจกับตัวเองอยู่ตลอดเวลา และเรียนรู้ที่จะปรับตัวตามสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่อย่างหลากหลาย ที่สำคัญเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปกับทายาทแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย บางครั้งจะกลายเป็นความสับสน ตึงเครียดเพราะรู้สึกไม่แน่นอนว่าตนเองจะต้องเป็นคนในสังกัดของวัฒนธรรมใด และจะเป็นได้ในระดับไหน (บิว (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 มิถุนายน 2562)

สำหรับทอม เขาเข้าเรียนในระบบของไทยตั้งแต่ชั้นอนุบาลที่อำเภอแม่สาย แม้ว่าจะมีอายุเกินเกณฑ์ไปแล้ว (นักเรียนโขง) แต่นั่นไม่ใช่ปัญหาสำหรับเขาเลย เพราะยังมีเพื่อนที่เข้าเรียนในช่วงอายุใกล้เคียงกันอยู่อีกจำนวนหนึ่ง จากนั้นทอมก็อยู่ในระบบการศึกษาเรื่อยมาจนจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนประจำอำเภอ ด้วยการสนับสนุนค่าเล่าเรียนจากมูลนิธิคาทอลิกแห่งหนึ่ง ทอมเรียนรู้ได้ดีและตั้งเป้าหมายที่จะเรียนให้สูงที่สุด แม้ว่าความต้องการของผู้ให้ทุนและภาพในอนาคตของตนจะแตกต่างกัน (มูลนิธิตั้งเป้าหมายให้ผู้รับทุนกลับมาเป็นผู้นำศาสนาในหมู่บ้านต่อไป) หลังจากเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทอมเดินทางเข้าสู่เมืองเชียงใหม่และทำงานเป็นลูกจ้างในห้างสรรพสินค้ากับเพื่อนที่รู้จัก

กัน ทอมทำงานอยู่ 1 ปีเพื่อเก็บเงินสำหรับเข้าเรียนในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ ทอมเลือกเรียนภาคพิเศษ แม้จะมีค่าใช้จ่ายมากกว่าภาคปกติ แต่มีความสะดวกในการทำงานพิเศษ เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิแล้ว และไม่ย่อกรบกวนทางบ้าน ทอมชอบภาษาอังกฤษและตั้งใจจะเรียนในสาขาวิชานี้ แต่คะแนนสอบส่งให้เขาได้เข้าเรียนในสาขาที่เลือกไว้ในอันดับรองลงมานั้นคือสาขาการพัฒนาชุมชน แต่การเรียนในสาขานี้ทำให้ทอมเข้าใจปรากฏการณ์ของโลกมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องแรงงานข้ามชาติและการเป็นคนชายขอบ ทอมจึงกล้าที่จะลองเปิดเผยตัวเองมากขึ้นว่ามีเชื้อชาติไทใหญ่ และเปลี่ยนเป้าหมายจากการที่เพียงต้องการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นไทย มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเพื่อไปแสวงหาโอกาสในโลกที่กว้างขึ้น ทอมเล่าประสบการณ์การเดินทางไปเยี่ยมญาติที่เมืองเชียงตุงในรัฐฉานแล้วพบว่าตนมีความรู้สึกแปลกแยกจากชุมชนที่นั่น มีหน้าซำยัง “รู้สึกกลัว” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562) เพราะ

“แต่ก่อนเราพยายามปฏิเสธมาเรื่อยๆ ว่าเราเป็นคนไทย แม้รู้ทั้งรู้ว่าอพยพมาจากที่อื่น เราอยากเชื่ออย่างนั้นมาตั้งแต่เด็กว่าเราเป็นคนไทย เราอยู่ในเมืองไทย เราพูดภาษาไทย เพื่อนเราก็เป็นคนไทย และเราก็ทำอะไรเหมือนคนไทยทุกอย่าง เราไม่ได้เป็นชาติพันธุ์ เราไม่ใช่คนไม่มีบัตร แต่พอมาเรียนสาขานี้ก็ได้ปรับมุมมองว่าเราต้องยอมรับตัวเองก่อน ต้องพัฒนาตัวเองก่อน” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

จากความกังวลในสถานะที่ไม่มั่นคงทางกฎหมายและการเป็นทายาทของผู้อพยพข้ามชาติ ทอมเริ่มมองเห็นว่าการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมสามารถสร้างโอกาสในชีวิตได้ไม่น้อย ก่อนสำเร็จการศึกษาทอมได้รู้จักกับกลุ่ม NGOs ที่เคลื่อนไหวด้านสัญชาติ ทอมเข้าร่วมการสัมมนาอยู่บ่อยครั้ง ผลคือการได้กลับมาตั้งเป้าหมายใหม่ในชีวิต โดยทอมเล่าว่า

“ตอนเรียนมาซักรี่เริ่มตั้งคำถามว่าจบแล้วจะไปทำอะไร สัญชาติก็ไม่มี ตอนเรียนก็ไม่คิด คิดแค่ว่าอยากจบปริญญาตรี อยากให้พ่อแม่มารับปริญญา แต่พอเรียนๆ ไปก็เห็นพี่ที่เค้าจบไปแล้วเค้าก็ไม่มีสัญชาติ เค้าก็ว่างงาน ไปสมัครงานที่ไหนก็ไม่มีใครจ้าง เขาก็ไม่กล้าไปสมัครที่ไหนอีก แต่ตอนนั้นผมได้รู้จักกับพี่ที่เค้าทำงานด้านสัญชาติ เขามีจัดสัมมนา เราก็เลยเริ่มคิดว่าเออวะ ถ้ามันเป็นพวกข้าราชการ เป็น อบต. ไม่ได้ เราก็น่าจะไปทางเอกชนได้ เป็น NGOs เวลาทีมงานเสวนาผมก็เข้าร่วมพูดคุยบอกปัญหาของเรากับตัวแทนจากหน่วยงานราชการ ความกังวลต่างๆ ในอนาคตการทำงาน” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

หลังจบการศึกษาทอมได้ปรึกษากับชาวอเมริกันที่รู้จักกันผ่านการทำงานพิเศษในร้านอาหารถึงการเรียนต่อในระดับบัณฑิตศึกษา จนในที่สุดเขาได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนบางส่วนจากผู้อุปถัมภ์ชาวอเมริกัน และทุนการศึกษาจากสาขาวิชาที่ให้แก่นักศึกษาชาติพันธุ์ การเรียนในระดับบัณฑิตศึกษายังทำให้ทอมเข้าใจบริบทของโลกมากขึ้น ได้รู้ว่าทำไมถึงมีการอพยพโยกย้าย ทำไมถึงเกิดคนไร้สัญชาติและทำไมตนถึงเป็นหนึ่งในนั้น เขามีโอกาสได้เข้าร่วมการเสวนาทางวิชาการ การอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้ได้รู้จักกับนักวิชาการและผู้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เขาสนใจ ในประเด็นปัญหาสถานะบุคคลก็เช่นกัน ทอมมีเครือข่ายและไปขอรับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ตลอด เช่น อาจารย์ด้านกฎหมายแรงงานและคนต่างด้าวที่คณะนิติศาสตร์

ทอมมองเห็นข้อจำกัดจากการมีสถานะทางบุคคลที่ไม่แน่นอนในประเทศไทย จึงหาทางออกด้วยการขอบัตรประจำตัวประชาชนจากประเทศเมียนมา แม้ว่าความจริงเขาจะมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกระบุว่าเป็นคนเมียนมาโดยตลอด ด้วยประวัติศาสตร์ความขัดแย้งกับชาวไทยใหญ่ แต่นี่ถือเป็นกลยุทธ์ที่เขาต้องปรับตัวเพื่อสร้างโอกาสให้กับชีวิต การเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมทำให้เขาตัดสินใจในเรื่องนี้ได้ไม่ยาก ภายหลังจากการได้รับบัตรประจำตัวประชาชนเมียนมา ทอมสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้สะดวกขึ้น เช่น เดินทางไปต่างประเทศและทำธุรกรรมทางการเงิน รวมถึงโอกาสในการสมัครงานโดยไม่ต้องกังวลว่าการเรียนในไทยนั้นจะสูญเปล่า ตอนนี้ทอมมีทั้งทักษะทางวิชาการและทักษะทางภาษาที่สามารถสื่อสารและอ่านเขียนได้หลากหลาย ทั้งภาษาไทยใหญ่ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ทั้งหมดจะกลายเป็นทุนให้ทอมสามารถเคลื่อนย้ายไปได้ทุกที่ทั่วโลก แม้ว่ากฎหมายในประเทศไทยจะยังไม่เปิดโอกาสให้เขากลายเป็นคนในสังกัดก็ตาม ทอมคาดหวังว่าจะได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ตนมีในงานเกี่ยวกับผู้อพยพหรือแรงงานข้ามชาติในที่ต่างๆ หรือเป็นนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ผู้มีเชื้อสายเป็นชาติพันธุ์

“ผมก็มองอนาคตว่าอยากไปหาโอกาสในต่างประเทศ การที่เรายังไม่มียุทธศาสตร์บุคคลในเมืองไทยก็ทำให้เราต้องคิดถึงทางเลือกอื่นๆ จึงกลับไปทำบัตรประชาชนเมียนมา ในอนาคตหากมีโอกาสก็อยากไปเรียนต่อต่างประเทศ” (ทอม (นามสมมติ), การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2562)

ในระดับชีวิตประจำวันทอมใช้ชีวิตเหมือนวัยรุ่นไทยทั่วไป ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ส่วนภาษาไทยใหญ่จะใช้กับครอบครัว ทอมเองไม่มีสังคมกลุ่มเพื่อนไทยใหญ่มากนัก โดยเฉพาะกับทายาทรุ่นที่ 2 ในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากเข้าสู่การศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เด็กและเป็นคาทอลิก (ชาวไทยใหญ่ส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ) แต่การปรับตัวของทอมจากการเป็น

ลูกผสมทางวัฒนธรรมที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งในการทำความเข้าใจกับตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลากหลายกลุ่ม มีทั้งความสับสน ความตึงเครียด ความสิ้นหวัง ความมีแรงปรารถนา ผสมปนเปกันอย่างไม่มีความต่อเนื่อง เรื่องราวหลักของทอมคือแม้ว่าเขาอยากจะทำตัวตนอย่างชัดเจนในฐานะคนไทย (ผ่านการศึกษา) และแสวงหาโอกาสในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐตามกฎหมายมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมก็ได้เอื้อให้เขาได้รับความมั่นคงทางกฎหมายจากการถือบัตรประชาชนเมียนมาเมื่ออยู่ในฐานะนักศึกษามหาวิทยาลัย ทอมได้นิยามตนเองเป็นผู้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเนื่องจากเอื้อประโยชน์ให้แก่เขา ไม่ว่าจะเป็นการได้รับทุนศึกษา การเป็นบุคคลที่มีทักษะทางภาษาที่หลากหลาย รวมถึงการสร้างค่านิยมเชื่อถือในแวดวงวิชาการในฐานะคนใน (ของกลุ่มวัฒนธรรม) ซึ่งจะเป็โอกาสสู่อาชีพที่ดีในอนาคต ตัวอย่างอีกเล็กน้อย คือ ครั้งหนึ่งในงานเสวนาที่ผู้เขียนได้เข้าร่วมด้วย (เมื่อต้นปี พ.ศ. 2562) ทอมแนะนำตัวเองว่าเป็นคนเชื้อสายไทใหญ่ มีความสนใจในประเด็นปัญหาของคนชาติพันธุ์และการอพยพข้ามแดน และได้ร่วมการนำเสนองานเป็นภาษาไทใหญ่อีกด้วย

กรณีศึกษาทั้ง 2 ที่นำเสนอนี้แสดงให้เห็นการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในฐานะกระบวนการที่นำมาใช้ทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากประเทศเมียนมา ที่มีความสลับซับซ้อนและไม่หยุดนิ่ง ในกรณีของบิวและทอมคือการเป็นทายาทรุ่นที่ 2 ที่ได้เข้าสู่อการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นจนกลายเป็นแรงงานทักษะสูง อีกทั้งยังมีเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น ทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ แม้ว่าพวกเขาต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยทั้งทางกฎหมายและชีวิตทางสังคม แต่ในความเป็นจริงรัฐและสังคมไทยยังจัดวางให้พวกเขาเป็นคนอื่น และสร้างกำแพงทางกฎหมายที่ยากจะก้าวถึงส่งผลให้พวกเขาต้องมีการปรับตัวที่หลากหลาย ไหลลื่นบนความเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม ทั้งการวิ่งไปมาระหว่างการอธิบายตัวตนว่าเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ เป็นเมียนมา หรือเป็นสิ่งที่อื่นที่ยังไม่ต้องการคำอธิบายเชิงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แน่ชัดตายตัว กระบวนการเหล่านี้บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง สับสนและตึงเครียด แต่บางสถานการณ์ก็ทำให้เกิดโอกาสกับชีวิตได้มากมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่บิวและทอมต้องเรียนรู้และปรับตัวต่อไปอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด

7. สรุป

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการวิเคราะห์เบื้องต้นในการทำความเข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นชาวไทใหญ่จากประเทศเมียนมา ผ่านการศึกษาและการใช้ชีวิตในประเทศไทย โดยนำแนวคิดการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรม

(Cultural Hybridity) มาอธิบายในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนอย่างไม่หยุดนิ่ง ในบริบทของการเป็นคนชายขอบทั้งในทางกฎหมายและสถานภาพทางสังคมในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เห็นความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์การปรับตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนความเฉพะเจาะจงของการปรับตัวเป็นรายบุคคล ที่จะสร้างการตระหนักว่าเราไม่สามารถอธิบายการเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ได้อย่างกว้างๆ หรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่ควรมองในฐานะกระบวนการสร้างตัวตนที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่มีแบบแผน อีกทั้งยังไม่มีคำตอบเนื่อง โดยในที่นี้ นำเสนอเรื่องราวของทายาทรุ่นที่ 2 จำนวน 2 คน คือทอมและบิวได้เข้าสู่อะการศึกษาระดับที่สูงขึ้นในประเทศไทย มีความพร้อมสำหรับการเป็นแรงงานทักษะสูง และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ ส่งผลให้พวกเขาต้องมีการปรับตัวที่หลากหลาย ไหลลื่น บนความเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมที่วิ่งไปมาระหว่างการอธิบายตัวตนว่าเป็นคนไทย เป็นไทใหญ่ เป็นเมียนมา หรือเป็นสิ่งที่อื่นที่ยังไม่ต้องการคำอธิบายเชิงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แน่ชัดตายตัว กระบวนการเหล่านี้บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง สับสนและตึงเครียดในการนิยามตัวตน แต่บางสถานการณ์ก็ทำให้เกิดโอกาสกับชีวิตได้มากมาย อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เช่นนี้อาจยังมีข้อจำกัดเนื่องจากระยะเวลาการศึกษาที่จำกัดรวมถึงการใช้กรณีศึกษาจำนวนน้อย ดังนั้น เพื่อจะทำให้เข้าใจการปรับตัวของทายาทรุ่นที่ 2 ของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยมากขึ้น จำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเชิงลึกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- โกสุมภ์ สายจันทร์, และคณะ. (2554). *บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยเรื่อง สถานะและปัญหาของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ขวัญชีวัน บัวแดง, และคณะ. (2549). *การศึกษาและพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2554ก). *การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- _____. (2554ข). ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจากพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ. ใน มูลนิธิเพื่อนไร่พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร่พรมแดน* (น. 124-55). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง, และคณะ. (2558). *การสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของนักเรียนไทยใหญ่ผ่านแหล่งเรียนรู้ชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือของไทย* (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฐิติมดี อापัทธนานนท์. (2561). *โรงเรียนหลากว้วัฒนธรรม นโยบายการจัดการศึกษาของประเทศไทยในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงเยาว์ เนาวรัตน์, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และเชษฐภูมิ วรรณไพศาล. (2555). *ประชาสังคมและสิทธิทางการศึกษาสำหรับเด็กไร้รัฐ*. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุบผา อนันต์สุชาติกุล. (2554). *รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า. ชุดโครงการสถานะและปัญหาของทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล. (2561). เส้นทางอพยพของคนไทยกับการจัดการการย้ายถิ่นภายใต้แนวคิดสัญชาติทางวัฒนธรรมในเนเธอร์แลนด์. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1(2), 9-56.
- ประชาไท. (2548). *รายงานพิเศษ: “บัตรสี” สปีชีส์พลเมืองตามกฎหมาย*. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2005/09/5679>.
- พวงเพชร ธนสิน. (2554). *ทายาทรุ่นที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า: สถานการณ์และการอพยพโยกย้าย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พิสิษฐ นาสี, และชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). ประเทศไทย จากยุคแรงงานล้นเหลือถึงการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ: ความเปลี่ยนแปลงของแรงงานในประเทศไทยสู่การแสวงหาแรงงานทดแทน. *วารสารมหาวิทยาลัยเจ้าพระยา*, 2(2), 104-134.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2559). การจัดการแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมาย 3 สัญชาติของไทย: การสำรวจทางกฎหมาย นโยบาย และทางเลือก. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 7(1), 49-74.
- สมคิด แสงจันทร์. (2560). *แรงปรารถนาและวัฒนธรรมวัยรุ่นของกลุ่มคนหนุ่มโตในจังหวัดเชียงใหม่*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (2554). ความพลเมืองแบบลื่นไหลในยุคโลกาภิวัตน์ แปลจาก Flexible Citizenship for a Global Society โดย Bruno S. Frey, University of Zurich, Switzerland. ใน มุลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน* (น. 40-69). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคล (คพรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. (2561). *สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับใบอนุญาตทำงาน คงเหลือที่วราขอาณาจักร ประจำเดือนตุลาคม 2561*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2562, จาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/98802fed607243cb1c1afe248b3d29eb.pdf.
- สุชาติ ทวีสิทธิ์. (2554). ทศวรรษใหม่ของความเป็นพลเมืองบนพื้นที่ของความเป็นอื่น. ใน มุลนิธิเพื่อนไร้พรมแดน (บก.). *พลเมืองในโลกไร้พรมแดน* (น. 8-39). กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคล (คพรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อัมพร จิรัฐติก. (2558). *พื้นที่สาธารณะข้ามชาติ การเมืองเรื่องพื้นที่ของแรงงานอพยพไทใหญ่ ในจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, และชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). *แรงงานข้ามชาติ อัตลักษณ์และสิทธิความเป็นพลเมือง*. เชียงใหม่: แผนงานเสริมสร้างนโยบายสาธารณะที่ดี และสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Jirattikorn, A. (2007). *Living on Both Sides of the Borders: Transnational Migrants, Pop Music and Nation of the Shan in Thailand*. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Portes, A., & Rumbaut, R. (2005). Introduction: The Second Generation and the Children of Immigrants Longitudinal Study. *Ethnic and Racial Studies*, 28(6), 983-999.